

Tato krátká promluva nechce být v žádném ohledu kritikou. Daleko spíše je vyznáním. Kdyby se mě někdo zeptal, ke kterým knihám ze starší české literatury se vracím a které autory považuji bezpodmínečně za dobré, odpověděl bych bez rozpaků: Karla Hynka Máchu, Boženu Němcovou a Jana Nerudu. Čas je velmi přísný soudce. Od smrti těchto básníků uplynulo již drahně let, ale zdá se mi, ba jsem si tím jist, že jejich dílo neztratilo nic ze svého kouzla ani významu. Básníci mají zajisté povinnost obracet se k lidem své doby. Mají povinnost tvořiti ze skutečnosti, která právě trvá, a mají povinnost přispěti svou básnickou silou k tomu, aby se tato skutečnost proměňovala. Básníci zamýšlejí změnit dnešek a mění často století i celou vývojovou dráhu svého národa. Jejich dílo není určeno jen vztahem ke dni, který minul a zapadl, nespotřebovává se a nemůže být rozkradeno ani epigony. Naopak básnický čin se v rukou čtenářů často obnovuje, trvá a zní z času do času. Goethe kdesi řekl, že díla trvalé ceny básnické jsou díla příležitostná. Naši tři skromní géniové nevyplňují Goethův předpoklad doslova, nepsali díla příležitostná, ale je jisto, že tvořili bez patosu pro určitou a zcela konkrétní potřebu. Moderní česká kritika — mám na mysli F. X. Šaldu a určité práce Jana Mukařovského — zhodnotila i po stránce umělecké i po stránce vědecké význam řečených autorů a já bych snad nedovedl leč opakovat to, co bylo již řečeno. Odvolávejme se tedy jen k tomu, co nám všem vešlo do krve. Dovede si někdo z nás představit vývoj novodobého básnictví bez díla Karla Hynka Máchy? Domnívám se, že nikoliv. Jeho Máj, který Josef Hora nazval zdrojnou básní, znamená první jazykový výboj novodobé české poezie. Znamená objev — ať už máme na mysli zdůraznění kvalit zvukových a hudebnost veršů či osvobození slov anebo spojení

prvků výpravných se subjektivním stanoviskem, jež do té doby bylo vyhrazeno lyrice.

Máchův Máj má společného jmenovatele krásy s arcidíly světové literatury a my všichni, ať již o tom víme či ne, jsme mu poplatní. Máj je úhelný kámen novodobé české poezie a zachraňuje svou dobu navzdory a proti soudům svých současníků.

Kdybychom — svazek po svazku — sledovali dílo Jana Nerudy, jevil by se nám tento bystrý pozorovatel a moudrý dělník umění v mnohém naprosto jinak než Karel Hynek Mácha. A přece je mezi oběma génii určité příbuzenství. Mácha dovedl překonat malost poměrů a zařadil svým dílem české básnictví do evropského vývoje. A právě totéž, právě podobné evropanství v nejlepším smyslu uskutečňuje i Jan Neruda. Není pochyby o tom, že Jan Neruda všemi svými kořeny tkvěl v domácí půdě, ale snad právě proto mohl rozuměti svému češtví ve vyšším smyslu. Neruda — tak jako Mácha — byl objeven národu po své smrti a jeho básnická i lidská podoba byla dokreslena teprve nedávno studií F. X. Šaldy. Opakovali jsme, že Neruda byl dělník verše. Kritik, kterýrazil toto rčení, měl především na mysli způsob básnickovy práce, ale nejen to. Při studiu poezie Nerudovy nemůžeme nám uniknouti rys lidovosti, jeho sociální citění a pohyb, který později ovlivnil básnictví téhož jména.

Třetí z těch, kdo byli na počátku jmenováni, je Božena Němcová. A tu věru nevím čím počítí. Mám se zmínit o jejím strašném osudu či se mám podívat síle, s níž překonávala všechny ústrky, nebo onomu třpytnému proudu jejího umění, které navzdory hoři, neštěstí a psotám zůstávalo usměvavé a ryzí? Božena Němcová je prvá žena, jež v Čechách nesla na svých bedrech dvojí osud, z nichž jeden byl žalostnější druhého: osud básnířky a osud ženy, jež měla odvahu jednati podle svého srdce. Štvanice, vytloukání oken a vše, co musela tato hrdinná paní podstoupit, nemělo našťestí dost moci, aby porušilo její poezii. Utýraná a zmučená básnířka pracovala o díle, jež znamená svět dobroty a laskavého srdce. Knihy Boženy Němcové znamenají vykoupený svět, v němž není nízkosti.

Němcová — právě tak jako Neruda — bývá někdy označována za básnířku chudých lidí. Snad by mohla býti stejným

právem nazvána i básnířkou dětí, neboť nad jejím dílem se klene obloha pohádek, míru, důvěřivosti a snu.

Skupina moderních básníků vyznala před časem svůj obdiv k Boženě Němcové ústy Vítězslava Nezvala.

Při této příležitosti bylo zdůrazněno, že zdroj poezie řečené básnířky tkví ve vzpomínce a ve snu.

Domnívám se, že tento společný pramen inspirační, dále pak příbuzný způsob práce a konečně houslová intonace, kterou zřetelně rozeznávám u Nezvala i u Němcové, posunují oba autory v jakousi blízkost. Je-li tomu tak, je Vítězslav Nezval dvojnásob poután k mistrům, o nichž jsme se dnes zmínili, neboť nemůžeme přehlédnouti, že básník Podivuhodného kouzelníka a básník Edisona má cosi příbuzného s básníkem Máje.

Mluvíce o Máchovi, zmínili jsme se o osvobozených slovech. Tomu je dlužno rozuměti asi takto:

V Máji je od místa k místu oslabena významová stránka básně; tu bývají porušeny i větné vztahy a slovo mnohdy nezní již ve funkci sdělovací, nýbrž samo o sobě jako znak umělecké řady. Tohoto způsobu básnického vyjadřování — ovšem po jiných cestách — se dobral i Vítězslav Nezval, avšak jeho příbuznost s mistrem Máje snad stejným právem připomínají i jiné podobnosti. Je to zvláštní schopnost asociční, fantazie, hudebnost, bouřné nástupy veršů atd.

Zdá se, že se kruh naší úvahy zvolna uzavírá. Vyšli jsme od samých počátků novodobé poezie a sledující různé souvislosti, končíme u představitele nejmladší školy básnické. Bude-li dovoleno opět se dovolávat kritiky, doložíme, že část dědictví po mistrech básnictví a prózy přešla i do jiných rukou. Jaroslav Durych, praví kritická stať, je po Boženě Němcové básníkem chudoby. V Hadích květech a jinde napsal Durych nejednu prózu, jež se řadí k nejlepším textům této tradice.

Z básníků, které jsme postavili v čelo své úvahy, zbývá Jan Neruda. Kdyby bylo mým úkolem vyhledati mezi žijícími autory obdobu tohoto zvědavého ducha, jmenoval bych Karla Čapka. Má týž zájem poznávací, týž smysl pro detail, touž schopnost analýzy. Nerudovi právě tak jako tomuto současnému básníku se přičí patos, jejich pozornost je stejně zastřena k účelnosti a jejich pracovní metoda má znaky vědeckosti.

Zdá se mi, že i novinářská práce Čapkova oživuje tradici nerudovskou.

Chtěl bych svou rozpravu skončiti slovem, jež právě padlo. Chtěl bych skončit slovem *tradice*, neboť opakovati je v souvislosti s věcmi literatury znamená vyznávat jakousi jistotu.